

Imatge extreta de Freepik.

CÍBORGS I DEESSES: UN MÓN SENSE GÈNERES

Montserrat Garcia Castelló
Institut Alfons Costafreda (Tàrrrega)

«Prefereixo ser un cibernic que una deessa». Així és com la filòsofa americana Donna Haraway acaba el seu *Manifest Cibernic*¹. Per Haraway, és evident que l'avenç en la implantació de dispositius d'Intel·ligència Artificial (IA) suposa el sorgiment de serioses amenaces, com les noves formes de control i allò que anomena «informàtica de la dominació». Però el seu manifest és una crida a no girar-se d'esquena a l'avenç imparabile de la IA, sinó a aprofitar la seva embranzida per treure profit del seu potencial alliberador en l'àmbit social i, més concretament, en la superació de les categories que han estat productes i a la vegada causes de la dominació i la desigualtat, com la raça, la classe i, principalment, el gènere.

1 HARAWAY, D. (2020). *Manifesto Cibernic*. 2a edició. Màlaga: Kaótica Libros, pàg. 117.

En aquest sentit, el *Manifest Cibernic* és una oda a la realitat cibernic com a forma d'imaginar un món sense gèneres. Segons diu la mateixa autora «l'imaginari del cibernic pot suggerir una sortida del laberint de dualismes en què ens hem explicat els nostres cossos i les nostres eines a nosaltres mateixes.»² Això ens diu molt de l'aposta de Haraway per un feminisme lluny de les teories essencialistes («universals i totalitzadores»³) del feminisme radical i pel rebuig d'una metafísica anticientífica, en vistes a poder reconstruir la vida quotidiana muntant i refent connexions amb altres, recodificant les comunicacions, per somniar «un llenguatge feminista que infongui por dins els circuits dels «supersalvadors» de la nova dreta»⁴.

2 ídem, pàg. 117.

3 ídem, pàg. 116.

4 ídem, pàg. 117.

Però, anem a pams. Què és el feminisme radical i per què Haraway s'hi posiciona en contra?

Segons el feminisme radical, l'arrel de totes les opressions és el sexe-gènere. Es diuen radicals perquè volen anar a l'arrel, més enllà de les aspiracions de la primera onada feminista, protagonitzada per les sufragistes, que s'acontentaven amb la igualtat formal (de tipus legal) sense aprofundir en l'origen de les relacions de poder.⁵

El feminisme radical pretén anar també més enllà de l'anàlisi marxista, que determina l'origen de la dominació en la lluita de classes. Autores del feminisme radical com Sulamith Firestone, Kate Millett, o Katherine McKinnon retornen a Engels i situen en el patriarcat la font d'on emanen totes les altres opressions, i és per això que analitzen aspectes no merament econòmics, sinó culturals: la sexualitat, la pornografia o la prostitució. És a partir d'aquesta anàlisi que cal entendre la seva denúncia d'aquestes pràctiques, ja que són un producte del patriarcat i cal abolir-les, fet pel qual són sovint titllades de conservadores i puritanes.

El centre de la teoria feminista radical rau, doncs, en la categoria de «la dona» com un concepte que està al principi i a la vegada al final d'aquestes relacions de dominació i, segons la nostra filòsofa ciborg, cau en un cercle viciós: ens exploten perquè som dones (per tant el concepte dona és previ al patriarcat), i som dones perquè ens exploten (i llavors la categoria «dona» seria un producte del patriarcat).

La crítica de Haraway es basa en el convenciment que «no hi ha res en el fet de ser dones que uneixi de manera natural les dones»⁶. En aquest sentit, el feminisme radical cau en la seva pròpia trampa, en la temptació de definir una essència de «dona» com una negació: una experiència definida a partir de l'altre, del dominador, respecte del qual la dona és la víctima. Per Haraway, aquesta teoria condueix a la imposició universalista d'una experiència que acaba dibuixant la «dona» com un no-subjecte.

Pel seu caràcter presumptament conservador/purità, el feminisme radical és un blanc fàcil per la «nova dreta», liderada avui per veus com Trump, Bolsonaro, LePen,...

5 PULEO, A. (2010). «Lo personal es político: el surgimiento del feminismo radical. Kate Millet.» A: Mujeres en red. El periódico feminista. [article en línia]. [Data de consulta: 9 agost 2022]. A: <https://www.mujeresenred.net/spip.php?article2061>

6 HARAWAY, D. Íbid. (2020), pàg. 33.

tot i que no és un fenomen nou.⁷ Aquesta «nova dreta» passa per ser rebel i transgressora, brandant com a principal arma, per una banda, un to burleta amb la correcció política de l'esquerra (feminista, ecologista, etc) i, per una altra, un discurs victimitzador dels botxins. Aquesta gesticulació antisistema, però, és una mera fórmula retòrica per assegurar la continuïtat del mateix sistema. És per això que Haraway diu que cal curtcircuitar aquests discursos enganyosos i fal·laços de nova dreta.

Amb la pretensió de descodificar aquests discursos ideològics de la dominació o, al contrari, de la victimització, Haraway es proposa construir sobre la realitat/ficció ciborg un mite polític que li permeti imaginar un món sense gèneres.

Per què un ciborg?

El ciborg ens permet pensar-nos d'una manera diferent, i és aquest el seu potencial transformador. No és que Haraway faci un al·legat a favor del trans-humanisme. Un ciborg és un híbrid de màquina i organisme, un ésser intermedi entre la realitat social, per una banda, i la ficció que canvia el món, per una altra. És també una criatura sense sexe, ni raça, ni classe en un món post-genèric, no heterosexual ni binari, ja que per la seva reproducció no requereix d'un acoblament orgànic.

Més enllà de la superació home/dona, el ciborg encarna la superació d'altres dualismes com el d'humà/animal, humà/màquina, físic/no físic, que ja fa temps han començat el seu declivi.

La divisió entre humà i animal s'ha anat desdibuixant des de l'aparició de la biologia evolucionista, més tard amb l'emergència de pràctiques de connexió entre éssers humans i altres éssers vius per part de cultures eco-feministes, animalistes i antiespecistes. Aquests moviments enceten el discurs sobre els drets dels animals i anuncien la fi de l'antropocentrisme clàssic, el qual dota l'ésser humà d'una naturalesa especial i qualitativament diferent de la resta de la «creació».

7 Els exemples de productors de pensament de la «nova dreta» es remunten a principis dels anys 80 del segle XX. En aquest sentit, el següent article fa un estudi del populisme de dretes, en referència a les experiències de Margaret Thatcher a la Gran Bretanya i Ronald Reagan als EUA, i analitza la seva estratègia de «batalla cultural», que consisteix a transformar el sentit comú en una lluita per l'hegemonia del discurs, equiparant l'igualitarisme amb el totalitarisme. «El propósito de este ataque ideológico es transformar el sentido común, que se conforma en torno a valores socialdemócratas, y reducir así las expectativas de la gente, destruir su sentido de solidaridad y responsabilidad hacia los desposeídos y prepararla para aceptar la sociedad de corte más autoritario que se está implantando en muchos lugares.» MOUFFE, C., TURNER, G. (1981). «Democracia y nueva derecha.» A: Revista mexicana de sociología, Vol. 43, Universidad Autónoma de México. Pàgs. 1.829-1.846.

Pel que fa a la divisió entre l'humà i la màquina, ha quedat força obsolet el discurs dualista cartesià segons el qual la màquina és un mecanisme purament material, regit per lleis mecàniques, sense autonomia ni moviment propi. En aquest esquema, l'ésser humà apareix com un compost de cos («una màquina de carn i ossos»⁸) i ànima (la part immaterial que dona vida i domina aquesta màquina). Però la ciència i la tecnologia del segle XX ha posat aquest dualisme en tela de judici, en part degut a les dues qüestions que tot seguim comentarem.

Per una banda, les màquines cibernètiques i l'estudi del cervell ens porten a pensar que ni la nostra ment és tan autònoma, ni el nostre cervell tan mecànic. Neurofilòsofs com Daniel Denett o Patricia Churchland parlen fins i tot de cervells morals⁹. El lliure albir i la presa lliure de decisions, patrimoni exclusiu de l'ànima segons l'esquema cartesià, sembla que també és cosa del cervell, i la consciència, tradicionalment reservada a l'espiritualitat immaterial, s'explica com una mena de reflex del que passa en el nostre cervell.

Per altra banda, la biologia genètica ha interpretat el cos com si d'un text codificat es tractés. Des d'aquest punt de vista, entre màquines i organismes no hi ha una diferència qualitativa, sinó que tot és reduïble a una sola realitat textual, a combinacions de símbols que encripten la informació que permet el desenvolupament dels organismes/programes.

D'aquesta manera, aquesta dissolució del límit entre l'humà i la màquina ens porta a la dissolució del límit entre allò físic i allò no físic. Curiosament, la biologia s'ha atansat a les tesis de la teoria post-estructuralista, la qual esmicola la realitat mental i social en sistemes de signes i desconstrueix el mite de la *comunicació perfecta*: «el codi que tradueix a la perfecció tots els significats, el dogma central del falogocentrisme»¹⁰

8 DESCARTES, R. (2008). *Meditacions metafísiques*. Barcelona: Edicions 62.

9 Per exemple, Patricia Churchland estudia en quina mesura la biologia juga un paper clau en l'establiment dels valors socials, basant-se en els avenços més recents en psicologia i biologia. En aquest sentit, l'autora defensa que l'evolució del cervell dels homínids ha estat possible per la interrelació entre diferents processos biològics i cerebrals, com el de la percepció del dolor i el plaer, o el de l'aprenentatge, donant lloc a conductes de cura cap als congèneres més pròxims, fins a comportaments de cooperació i empatia. CHURCHLAND, P. (2020). *El cervell moral*. Lo que la neurociència nos cuenta sobre la moralidad. Barcelona: Editorial Paidós Ibérica SA.

10 HARAWAY, D. Íbid. (2020), pàg. 101. En aquest passatge, Haraway tracta sobre el poder de l'escriptura i la ficció per inventar i recodificar noves formes de ser i pensar-se, escapant així de la idea d'un sol codi universalment vàlid. El falogocentrisme és un terme creat per Jacques Derrida usat en lingüística i sociologia, que fa referència al privilegi del masculí en la construcció del significat.

Però què té d'alliberador la dissolució d'aquests dualismes?

Per Haraway, les feministes necessiten una contínua reinvençió cultural, una crítica post-modernista que trenqui velles categories i un materialisme històric com a motor de lluita. En clara referència a l'obra de Foucault *El naixement de la clínica*, la filòsofa diu: «Ja va essent hora d'escriure *La mort de la clínica*. Els seus mètodes requerien cossos i treballs. Nosaltres tenim textos i superfícies. Les nostres dominacions no requereixen medicalització i normalització, sinó la creació de xarxes, disseny de noves comunicacions i gestió de l'estrès.»¹¹

En aquest sentit, el fet d'imaginar-nos cíborgs ens pot donar l'oportunitat de curtcircuitar les velles denominacions, de veure que eren noms i no coses. Ens permet no aferrar-nos a la nostra realitat biològica per construir la nostra identitat, i a la vegada ser el nostre cos amb tota plenitud. Ens permet desaprendre a ser *Homes* a partir de les nostres fusions amb animals i màquines.

Com es tradueix aquest imaginari cíborg en transformacions concretes de la nostra realitat social?

És evident que la introducció de la tecnologia en el món laboral ha causat una radical reestructuració del treball. Les característiques que abans tenien les feines reservades a les dones s'han fet extensives a tot el món laboral, causant la crisi dels llocs de treball «privilegiats» dels sindicalistes blancs. Això afecta també les dones en la pèrdua del salari familiar masculí i en la precarització del seu propi treball. Això en el millor dels casos, ja que la «dona negra» és una categoria encara més baixa de l'escala, exclosa fins i tot de les categories «autoritzades» d'oprimits. Fins i tot, en determinades situacions, la militarització de la vida en alguns països fa que siguin les dones les úniques a portar un sou a casa. És per això que, segons Haraway, són necessàries relacions intergenèriques i interracials per construir una ciència feminista aliada amb moviments socials i grups d'acció antimilitar.

El cíborg, doncs, ens proposa una aliança: recodificar-nos i unir forces contra el determinisme tecnològic i la informàtica de la dominació. Ens repta a codificar de nou la comunicació i la intel·ligència per subvertir les formes de control apuntalades en la «comunicació perfecta», desconstruir el gènere, la raça, la classe, i reescriure les relacions socials en xarxa amb dones i altres cíborgs il·legítims que rebutgen els discursos ideològics de la dominació o, al contrari, la victimització.

11 ídem, pàg. 25.